

8951

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK
UPPSALA

—
Landsmålsarkivet
—

Norbotten

Nedertorneå sn

Johansson, Anna. 1935.
ULMA:s frijel. M. 82 Matordning
och födsreder.

18 bl. 40

2 bl. tecken.

8951

x 010

Matordning och Boendeseder.

Storbotten
Nedertorneå S. N.

I Matordning.

1) Beteckning för måltid: aperia. Ja
känner inte till nå särskild användning
av ordet mål. (V. A.).

2) Dålig måltid kallas huono ruoka.
Ja har inte hört nå särskilt namn på
måltid, som man föngas att äta. Keikka
ruoka = läcker måltid eller mat. Om nå
har ätit riktigt mycket, säger man: han
har fått ett riktigt påsmål eller skroo-
mål. Man använder också uttrycket: syä
vatsanpohjaa myöten, som betyder äta långt
magskotten. (A. Ö.).

3) Beteckning för dags äta: ruun aika =
matdags.

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935

NB. NEDERTORNEÅ

Frgl. M 82

4) Beteckning för tid mellan två mål: abs-
riantväli = mellan målen.

5) Litet mellanmål kallas välitakeria,
äta mellanmål = syä välitakeria.

6) Som har nog försökt att äta på
något sånär bestämda tiden för. Ja kommer
då inte ihåg nåt annat. (M. S.).

7) Måltiderna under vinteren voro: frukost-
frukosti kl. 8. Den bestod av salt fisk, (ibland kokt, ibland
skrämming eller löja, och bröd. Sedan ha-^{de})
de som middag = murkina i 12 - 1 - tiden.

Då hade som för det mesta kall mat:
Surnmjölk = päämä, bröd och fisk, t. ex. på
saltskrämming eller sik; hade som till,
att som lön. Kl. 5 åt som aftonvard =
puolipäivä. De var huvudsakligt för degen
och bestod alltid av lagat mat. Som kok-
te kött, palt av olika slag, köttsuppa, sou-

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEA
Fråg. M 82

3.
köttsuppa eller fisk. Så åt dom all-
tid bröd till, mest s. k. piccka,
de var en slags ojäst kornbröd i stora,
runda kakor. Kvällvard = iltanen äts
kl. 8 på kvällen. Den kunde bestå av
kall mat, ungefär samma som dom ätit
föret på dagen. Dom kunde också ha när-
socks välling, s. k. av kornmjöl eller
av stömming eller löja. Ibland kok-
te dom gröt av kornmjöl.

8) På sommaren under slätten, blev
matordningen lite annorlunda än
under vintern. Dom steg då upp un-
gefär i tre-tiden på natten. Då åt
dom en s. k. lillfrukost = picku frukost
koosti. Dom fick då surmjölk = piimä
i bröd. Sen gick dom till "ängst",
dom ville vara där så tidigt som

möjligt. När dom slagit en skend, sov
 dom. Sen slog dom igen, tills klockan
 blev åtta. Då gick dom hem å åt
 frukost = frukosti eller amciainen. Dom
 fick då potatis å sur salt smör eller
 sur salt sik eller saltstämning.
 Efter frukosten gick dom tillbaka till
 "ämbet" å arbetade till klockan 12 eller
 1. Då fick dom middag = murkina.
 Dom fick ^{kill} denna åta kall mat. Sen ar-
 betade dom till 4 eller 5, när dom
 gick hem å åt aftonvard = puoli-
päivänen. Till den vankades alltid
 nåt kött, fisk eller kött, salt
 eller ärtsoppa. I min ungdom åt
 dom beemma bara fyra gånger om
 dagen under slakteren. Längre tillbaka
 åt dom fem mål, då åt dom när

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
 NB. NEDERTORNEA
 Fgl. M 82

5.
kall mat till kväll-iltanen. (F.ö.)

När dom hade slätter länge
bort eller dom för nåt annat arbete
måste skanna borta längre tid, ex. en
vecka, tog dom mat ut sej: surmjölk,
bröd i fisk i levde på sint hela
tiden. Dom åt mycket bröd för.

Under köckningen hade dom ungefär
samma matordning som under vintern.

Likasi om dom höll på att spinna eller
^{med} annat arbete hemma. När kaffet kom
i bruk, kokade dom sint i drack mellan
målen. När dom var på "ärgat" fick dom
kaffe en stund efter frukost.

9) Beskrivning för kosthåll är puan-
pito. Vardagsmat kallas arkivuoka, helg-
dagmat pyhävuoka.
På söndagarna fick dom alltid "fil"

fiilikä) till middag. De var tjock källemjölkt med grädden koka; på vardagarna togs alltid grädden bort. Så kokte dom ris-grynsgröt = riiskyyripuro till söndagsfrukosten. Ibland hade dom kalostek till aftonvard. De var inte nå bestämt vad dom skulle ha till mat på söndagarna, utan dom hade efter som dom hade råd. Men nog försökte dom ha lite bättre mat så.

Här det kom främmande, gjöts på fil, bröd, smör och lax, som äts grav.

10) Sovel kallas höystö, som egentligen betyder näring. De är inte nåt fäbodväsen här i och inte har dom just nåa gatter. De finns inte heller nåt särskilt namn på sitt sovel. Ant om sovel heter höystököyhus, som egentligen betyder sovelfattigdom.

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
 NB. NEDERTORNEA
 Frgl. M 82

Sovlig heter höystökas = smaklig.

Soola heter höyståä = gora smaklig.

Sovel kallas också kyypimies, som betyder skjutskael. Man säger t. ex. putatille kyypimiestä = skjutskael för potatisen.

De finns ingen beteckning för sin mat, som ej är sovel.

Ja vet inte vad den kallas de, när den äter bara en sorts mat. (F.Ö.).

|| Ja har inte hört nit särskilt namn på den olika rättarna i en mål, men den brukar fråga: mitäs me syömä alle = vad ska vi äta under, ä mitäs me syömä päälle = vad ska vi äta på? (A.Ö.).

Man beteckning för att äta grundligt av en rätt, för att en annan bättre ska räcka, kommer ja inte ihåg. (A.Ö.).

12) Matsäck kallas eväs. Kärudet menas

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEA
Fröj. M 82

Själva maten. Matsäck för en vecka kallas
vikon vääs.

De finns ingen annan beteckning för mat
säck. Dom hade matsäck med sig, när dom
skulle ut på fjön, på skogsarbete eller när
dom skulle i sköda. Den för dom mycket
på långfärder i hade alltid mat med sig.

Ärsta med matsäck heter västaa.

13) Matsäcksmat kallas västmuoka. Till sidan
hade dom bröd i smör, när slags fisk,
t. ex. skrämming samt dricka eller surmjölk.

14) Brödet hade dom ibland i en säck, skrämm-
ningen i en rasia = spånask eller i en
liken laggad kasse, som kallades kalapytty =
fiskbytta. Dom använde också en matsäcks-
påse av skinn; pappa hade alltid en
sån, när han för till Lule. Ja han
också använde en sån påse av sälskinn, (se teckning).

den hade en gammal gubbe gjort. Några
gångar hade den matkista = wäsarkku. (A.Ö.)

Leili t. piimälciili, lägel t. surmjölkstängel,
kallas den surmjölksskappa, som medfördes på
färd. Späuvinstägelu = viinalciili var likadann
men mindre, var också av trä. (Se bekräfting!).

15) Den har inte haft nån liten matsäck
i fickan.

16) Hög kunde man ge åt barn nån bull
eller brödkiva direkt ur handen. Kom de nån,
just som vi höll på å baka, fick den förstas
verestä leipää = färskt bröd. (F.Ö.)

Den har inte gjort just nån ost här i trakten.

17) Godaker eller annat, som man hade med
sig, när man varit ute på resa, kallas
fuliaisia = ankomstgåvor. Samma beteckning
har man på det surakbröd, som man får med
sig från bröllop eller begravning. Anek-

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEÅ
Frgl. M 82

nadsåvoren kallas markkinaisia.

IV. Boedseder.

18) Någon beteckning för boedsön finnes ej. När man säger åt en barn att läsa till boeds, använder man uttrycket siunaa puoan. Siunaa puoan betyder: välsigna nesten. Boedsörens lästes högt eller lyst. Ja han inte hört, att dom nänsin fallit på knä, innan dom läst boedsön. (W. D.)

19) Island hade dom grötgrytan kvar, i spisen. Kom de främmande, slog dom alltid opp gröten i ett fat, endera av trä pakkakoppi eller av bergs kivigati = stenfot. Ja han ser, att dom har äti s.k. vanhakun (stekt, i bitar skuren, salt, kalg) direkt ur pannan för att rättas skulle hålla sig varm. I en gammal gård, Salmigården i

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEA
Frgl. M 82

Således, hade dom gyltan eller pannan på
lillbänken = pikkupenkki. Den var placerad
vid ena bordändan i där sån gammal-
vårdinnan. (A.O.).

Det betraktades som stor synd, om
karlarna hade mössan på, när dom
ät, femtiommåna därmed kunde ha
halsbaken på.

20) Dom har före haft seekantiga bord,
s. k. skåp bord = kaapipöytä, som alltid sattes
mot ett fönster. Husbonden satt alltid vid
ena bordändan. Både män och kvinnor
har ätit vid samma bord. Dom hade ingen
beständig plats. Någon gång har det före-
kommit, att de gamla jäte sitta i en
veä för sig själva och äta. För det mesta
ha de dock jäte sitta vid bordet. Bara
jick också vara med vid bordet, bara

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEA
Frgl. M 82

det fanns rum för dem, som fick också
sitta vid bordet. Ja kommer inte ihåg, om
de skulle stå till när viss ålder. (F.Ö.)

21) Ja minns, att pappa gjorde kräcke-
dar i skär in namnet på baksidan av
dem. Det var viktigt, att var och en skul-
le äta med den sked, som bar hans
eller hennes namn. Dom hade också
varsin skål av trä. Ja känner inte till sked-
gång. Dom har ätit av samma "Lunka",
men när viss ordning har de inte varit,
dom har ätit så gott som har kunnat,
mat, som äts med sked kallas lusikkaruoka-
skedmat. Sedan mat serverades i skuffat eller
kräfat. Fil i en laggad träbunke, som het-
tades huitopunkki, huitopytty eller fili-
pytty. För övrigt hade de inga namn på
de olika skålarna. Kalakassa = fiskkrög,

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEA
Frågl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 8951
A. Johansson 1935. NEDERTORNEA
NB.

kallades den skål, som dom hade skännumin-
 gen i på bordet. Efter slutad måltid
 satte man skedarna i skedstället =
lusikkavorkkilä. Det utgjordes av en bända
 med hål i och där sattes skedarna
 med skedbladet mot väggen. Somblika ha haft
 hyllan för skilarna också. Kunnna ha vi all-
 tid diska både skål och sked, men ja vet,
 är dom bara släcka bida längre tillbaka.

För var dom inte haft varken kniv,
 gaffel eller tallrik i vardagslag. (F.Ö.)

22) Dom köpte skufat på marknan i
 Truss, de fanns olika storlekar, dom
 mindre använde dom att äta ur. Faten
 var gulglaserade inuti, men oglaserade
 utpå. Kunnna brukta alltid linolja
 den utpå, för att de inte skulle
 bräuna in så mycket ratten, när dom

Landsmålsarkivet Uppsala. 8951
 A. Johansson 1935. NEDERTORNEÅ
 NB.

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
 NB. NEDERTORNEÅ
 Frågl. M 82

diskades. I en sån där tiken skäl las köttet, så hade dom en träsked att äta med. Dom använde också slidkniven = puukko ä så hjälpte dom till me jingarna. Likadant tillgick de, när dom skulle äta fisk, dom tog den me jingarna ä berna den. Inte var de så noja förr, man använde jingarna hur mycket som helst, när man åt, utan nu när tyckte, de gjorde nåt. Potatis åt man så, att man klände ut den ut skalet ä tog sen bitar av den på en risphvist ä doppade den i s. k. doppkopp = putakin-kaste, som egentligen betyder potatisvåfa. Risphvisten slickades av och lades i en lida och användes nästa gång. Till doppkoppen tog man potatisvatten

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
 NB. NEDERTORNEÅ
 Frågl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 8951
 A. Johansson 1935. NEDERTORNEÅ
 NB.

eller fiskspad, vare man lade skivoer av rå lök och en smörklick.

Ja har många gånger setit på Rorvasgubben (ca 80 år gammal), när han åt potatis. Han tog en potatis, bröt den mitt i två, så doppade han en halva i sås och i doppkoppen, förde potatisbiten till munnen i klände till. Han fick därvid skalet kvar i handen. (A. Ö.).

När vi bakte tunnbröd, tog vi alltid en nygräddad tunnbrödkaka i på den bredden vi smör, lade dit potatisskivoer i fiskbitar i pullade ihop tillsammans till en pulla, som kallades potatisskuta. De var väldigt goda. De finns inget finskt namn på denna rätt,

Landsmålsarkivet Uppsala. 8951
A. Johansson 1935. NEDERTORNEÅ
NB.

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935

NB. NEDERTORNEÅ

Frgl. M 82

da den liksom kumbrödsbakningen
införts från Kalit. (F.Ö.).

23) De fanns inge särskilt namn
på ett mycket blamrat bord. När
den såg en sånt, sa den: se si
ole ko scilia väiba = det fattas
bara segel.

Om man ser en utförd sånt
bord, säger man: se om nin ko
nuolffu = det är som sliktat.

24) De är ingen, som hört,
att själva matbordet utgjort kär
att äta ur.

25) De var flera handlingsätt, vilka
visade, att man hade dåligt
bordeskick. De var t. ex. mycket
ofint att vid matbordet väija
ut de största & bästa matbitarna.

ULTMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEÅ
Frgl. M 82

Landsmålsarkivet Uppsala. 8951
A. Johansson 1935. NEDERTORNEÅ
NB.

De heller ansågs de vackert än äro
glupskt, slafska i sig maten. De ansågs
vara överdådigt och slösaktigt än äro
börd till gäst samt än ha sävör på
brödet till det mat.

De var nyss som tyckte de var konstigt,
som dom ropade efter maten, men
att man soorde ropa för än visa,
att man var nöd, har ja' aldrig
hört. (A.Ö.).

26) Ja' vet hvarna under höbäck-
ningen bruka vi alltid ligga en stund
efter middan. Det kallades än vila på
middan = levätä mukinan. ^{pääle} Middagsvilan
varade ungefär en halotimme. (F.Ö.).

Dom har aldrig haft några vall-
hjon här. Korua ha gått för sig fjät-
va i skogen.

L.F. / Dom har inte sagt nåt särskilt,
 om doms kammit in i en gård, där
 de invärande satto å äta. Men nog
 har dom lyckat, att de har varit äke
 obelagligt att komma nit i en måt-
 tid. Grannar emellan har dom försökt,
 att ej gå på besök, när dom hadde att
 som åt. Det ansigs ej nödvändigt att und-
 säga en gäst, som så där kom på
 tillfälligt besök under pågäende måltid.

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
 NB. NEDERTORNEA
 Fröjl. M 82

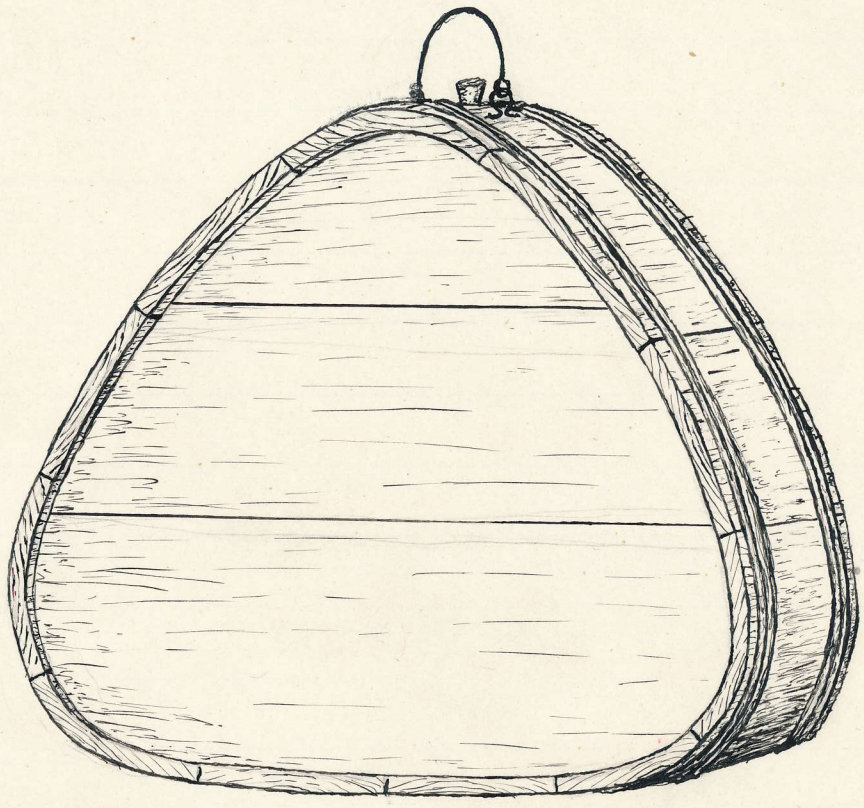
- Lagsmän: Fina Åquist, Saluis, f. 1873. (F. Ö.)
 Arv. Åquist, Saluis, f. 1877. (A. Ö.)
 Anakia Korva, Saluis, f. 1868. (finskbalande.)
 William Danell, Tuono, f. 1877. (W. D.)

upptecknat i juli 1935.

Anna Johansson.

(Hjälpe med korvedals-förskan har jag erhållit av Rand. H. Åquist.)

Pimäleili = surmjölkslägel.
(rymmer c:a 8-9 liter).

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEA
Frgl. M 82

hatsäcksvänsel av sälskinn. = väsmlaukku.

20.

ULMA 8951. Anna Johansson. 1935
NB. NEDERTORNEA
Frgl. M 82